

Az *Alvó lovagok* című gyűjtemény betekintést enged a lengyel mondavilág örökségébe, ugyanakkor a költői szépségű történetek izgalmas olvasmányélményt is nyújtanak.

SÁRVÁRI V. Zsuzsa

S Z Í N H Á Z

A HAZAÁRULÓ

Az a tény, hogy a dráma megírásakor, több mint száz évvel ezelőtt, Stockmann doktor, a főszereplő, egy norvég kisváros fürdőorvosa az író szócsöveként mond lesújtó véleményt az ökológiai szennyezettséget megengedő, sőt segítő „társadalmi szennyezettségről”, a korrupcióról, s a köpönyegforgató tömegről, arról a bizonyos „tömör többség”-ről, amely csak saját érdekei megvédésében egységes és határozott, arról a „variábilis valami”-ről, amely ingatag viselkedésével a hatalom, sőt a mindenkori hatalom fel-tétel nélküli kiszolgálójaként „minden morális társadalmi skorbut” melegágya, ténye-zetének örök alapja, eleve meghatározza a színmű mindenkori színpadra állítását. Nem feledkezve meg természetesen arról az „árnyalati” különbségről, hogy míg egykoron Stockmannon keresztül az író mondott véleményt, később, ma is, szükségszerűen a rendező, az előadás megteremtője véleménymondásának, társadalomkritikájának hang-ját kell hallani, ha a színházban Ibsen botrány-drámájával találkozunk.

Ha általában jellemző, természetes és szükséges, hogy az előadás az író mellett a rendező mint teljes érvényű alkotópartner véleményét, gondolatait, világszemléletét is tartalmazza, kifejezze, akkor az ilyen típusú drámák esetében, mint Ibsené, ez hatvá-nyozottan fontos, egyenesen sorsdöntő. Határozott állásfoglalás nélkül, s anélkül hogy a nézőket az előadás ne kényszerítené állásfoglalásra – nincs, nem lehet értelme ezt a drámát színpadra fogalmazni. Erre bizonyítékul szolgálhat az is, hogy nyelvünkön – feltehetőleg azzal összefüggésben, ki hogyan kívánta értelmezni a dráma mondanivaló-ját – három címváltozat ismert. Az eredetinek (Én folkefiende) megfelelő A nép barátja mellett játszották már A nép ellensége címmel is, az újvidéki előadás az Ibsen színmű-veit tartalmazó kötetben (Magyar Helikon, 1966) található címet viseli; a két utóbbi semmiképpen sem szerencsés változat, legfeljebb ironikusan, idézőjellel ovasható, az-zal, hogy az irónia, az idézőjel a népre s nem a barátira vonatkozik, értendő.

Želimir Orešković, az újvidéki előadás rendezője a dráma pontos olvasójának bizo-nyult, aki a színház jelenidejűségéről sem feledkezett meg, s kifejezetten politikusi, lát-hatóan politizáló előadást képzelt el. Ez mindenképpen érénye rendezésének, akkor is, ha vannak, akik másként, a másik oldalról látják az egyén és a tömeg viszonyát, mint Ib-sen nyomán Orešković, akik szerint nem a „magányos ember”, ahogy a főszereplő véli a történet végén, „a legerősebb ember”, akik a tömeg szerepét másként ítélik meg, mint

Henrik Ibsen: *A hazaáruló*. – Újvidéki Színház. Rendező: Želimir Orešković. Fordító: Hajdu Hen-rik. Dízlet: Boris Maksimović. Jelméz: Branka Petrović. Szereplők: Bicskei István, Ladik Katalin, Venczel Valentin, Páthy Máttyás, Simon Mihály f. h., László Sándor, Banka Gabriella.

ahogy az előadás sugallja. A másként látás a rendezőnek is és a nézőnek is joga, amit kölcsönösen tisztelni kell egy magát civilizáltnak tartó világban, társadalomban.

A rendezés célirányosságát, mondhatnánk, nagyfokú tudatosságát bizonyítja, hogy az ötből egy felvonásnyira „húzott” mű előadása, a teljes játékidőt mintegy a felére rövidítve, nem Stokmann doktornak a helyi hatalommal és a tömeggel folytatott küzdelme Ibsennél található minden vonatkozását tartja meg, hanem sietősen igyekszik a nagyjelenet, a negyedik felvonásbeli szónoklat felé. Ilyenformán valóban jогosan hasonlítja a rendező a rövidített változatot Sartre „bölcseleti tézisdrámáihoz”, mivel kifejezettebben, s egyszersmind egyszálúbban, mint Ibsennél, fogalmaz meg, közvetít egy véleményt, állásfoglalást. Ezzel a dráma dramaturgiai logikája szenved károsodást, a „húzásnak” esik áldozatul az orvos családi életének több emberileg fontos mozzanata, illusztrációvá vékonyul a feleség és a lány szerepe, elmarad, megvalósíthatatlan az újságírók, a Néplap szerkesztői becstelen átalakulásának hiteles ábrázolása, sőt a két testvér, az orvos és fivére, a hatalmi pozícióját féltő-védő polgármester-rendőrfőnök konfliktusa is gyengébb, egyszerűsödik. Ezzel szemben viszont aktualitás tekintetében nyer az előadás, ami hozzájárul a nézőtér felvillanyozásához, figyelmének fókuszálásához. S ez a mozzanat semmiképpen sem lehet mellékes a helyét, szerepét kereső színház esetében.

Egyáltalán, nem elképzelhetetlen, alkotáslélektanilag talán kimutatható is lehetne, hogy a rendezés kiindulásul szolgáló alapötlete a szónoklat révén történő közvetítése volt. Ez azonban bármennyire is modern megoldás, korszerű ötlet, kegyetlen is, mert a főszereplőt megfosztja a drámairódalom egyik legnagyobb monológiájának „élő” előadásától. Ugyanakkor vitathatatlan, azzal, hogy a csúfosan végződő közszereplés után, míg Stockmannék lakásában a feleség és a gyerekek az időközben hatalmas halommá összedobált ruhák, bőröndök, tárgyak között botladoznak – a rendtelenség mintegy előre jelzi a lakást ostromló tömeg vandalizmusát –, a képernyőn a macskával kegyetlenkedő egerek ismert rajzfilmsorozatának epizódjai láthatók, majd pedig elfogy a kép, s csak a havazó ekrán fénye villog, Želimir Orešković az egész előadás legtartalmasabb, legjobb ötletét játszotta meg. Ha a színészi játék szempontjából vitatható lehet a képernyőn mutatott, közvetített jelenet, a rajzfilmrészlet bejátszása kétségtelenül zseniális, három perc alatt „elmondja” a drámát.

A vázlatra rövidített előadás szükségszerűen szűkmarkú a színészekkel szemben. Vázlatosra sikeredhet Venczel Valentin polgármestere, akinek csak egyetlen igazi színpadi jelenet jut – amikor hívei sorban az orvos ellen fordulnak, a sarokban meggyullad az állólámpa, s fényudvarában elégedetten mosolyog a városbíró-rendőrfőnök, mintegy jelezve büszkén, hogy mindez az ő műve, hogy lám, mire képes –, László Sándor és Simon Mihály f. h. újságírója is egysíkú lehetett, s csak illusztráció Ladik Katalin a feleség és Banka Gabriella a lány szerepében. Egyedül Páthy Mátyásnak adatott meg, hogy a „tömör többséget” képviselő nyomdász szerepében érzékeltesse, miféle emberi világgal, magatartással kell a Stockmann doktoroknak megküzdeniük, s kik azok, akik legyőzhetik őket; árnyalt alakítás. Az orvost Bicskei István játssza, láthatóan nem azzal a szándékkal, hogy forradalmárt formáljon belőle, s nem is kíván afféle formátumos szereplő lenni, mint amilyen például a pesti előadásban Kállai Ferenc volt, hanem józanul látó, egyszerű, de gondolkodó, becsületos embert állít elé, csak magánember, akinek tényeken alapuló véleménye van, aki tudja, mit kell tennie, de tehetetlen, mert szándékában, tenni vágyásában meggátolják. Nem kiegyensúlyozott alakítás ez, de jelzi azt a hő-

sies küzdelmet, amit a doktornak folytatnia kell, pozitív hős, de a színész igyekszik ezt nem túlhangsúlyozni.

A nagymértékű „húzással” a rendező nem csak a színészeket gátolta játékukban, hanem önmagát is vázlatosságra kényszerítette, bár a jelenetek és a szereplők közötti viszony kidolgozatlanágát nem magyarázhatja a szöveg vázlatossága, játékkal, színpadi akciókkal kellett volna pótolni, a kihagyott szövegrészek tartalmát. Megérte volna...

GEROLD László

AZ ŐRÜLT ÉS AZ APÁCA

Az újvidéki Művészeti Akadémia végzős magyar hallgatói (Virág Mihály és Fischer Várady Hajnalka tanítványai) Witkiewicz *Az örült és az apáca* című művének előadásával vizsgáltak. Jól. Előadásuk az időnkénti művészi mutálás ellenére – ami diplomavizsga esetében egészen természetes – egységes, jól felépített, mindhárom rész drámai ívű, egészében végiggondolt. A modern drámairodalom ismerői tudják, hogy Witkiewicz műveinek megjelenítése hétpróbás, rutinos színészek számára is nehéz feladat, mivel drámáinak színpadi sikere a reális és irreális világ, a való és az álom jó érzékű vegyítésétől függ, árnyalt stílusú játékot kívánnak. A lengyel Jarry művei magukon viselik a francia előd abszurd játékoságának jegyeit, s ugyanakkor megjelenítésüknek „önálló auditív-vizuális” kompozíciók hatását kell kelteniük. Ha a színe-is-fonákja-is játék színészi ügyességet, az eszközök változatosságát, kétarcúságot követel meg, akkor az előadás vizuális képe szükségszerűen érett, végiggondolt képe szerkesztést igényel. Az első feladatot némileg egyszerűsítették a színészjelöltek és az előadást rendező F. Várady Hajnalka olyképpen, hogy enyhén groteszk játékot szorgalmaztak, a freudi beállítottságú lélekgyógyászt, Grünt (Kákonyi Tibor) kivéve inkább realista alakformálásra törekedtek, itt-ott keverték csak ebbe némi stilizáltságot; drámát s nem tragikomédiát játszottak. Ezzel sikerült elkerülniük a stílusváltással járható egyensúlyzavart, ugyanakkor viszont egyszerűsítették Witkacy világát, valóság szemléletét. A szerző ugyanis azt vallja, hogy a színházból távozó nézőnek „olyan érzése kell hogy legyen, mintha valamilyen furcsa álmoból ébredt volna, melyben még a legköznapiabb dolgoknak is olyan különös, kifürkészhetetlen varázsus van, ami álmainkra jellemző, és semmihez sem hasonlító”, s ez a kijelentése könnyen összefüggésbe hozható azzal a képzőművészeti igénnyel, amely Witkiewicz totális színházi elképzelését jellemzi. Az újvidéki színészjelöltek előadásukat vizuális szempontból jó ötletre alapozták, de a műszaki és nyilván az anyagi lehetőségek közbeszóltak. Ahogy a rendező nyilatkozatából tudjuk, a színpadra egy örvényt képzeltek el, ebben ülünk mi, nézők is, bár szerencsésebb lenne, ha körbeülnénk a játékteret, s nem a hagyományos színpad-nézőtér felállást vállalná az előadás, az örvényt fehér vászonsíkokból képezték ki, de ha nem tudnánk, mi volt a szándék, nem valószínű, hogy felismernénk a tölcser alakú örvényt, amely – tudjuk – egy pillanatra felveti áldozatát, majd ellenállhatatlan erővel rántja le, szippantja magába. Ezt az örvényjátékot kívánata kifejezni az előadás, de a felemás színpadkép nem tette lehetővé. Kár, mert a rendezői elképzelés íve vizuálisan érdekes s tartalmilag értékes előadást eredményezhetne, amelyben a zömmel realista játék is kellő funkcióval bírna. Ha eset-